

PRATARMĖ

(2016)

Išėję iš kavinės su Dovydu stypsojome vienoje iš Žvėryno gatvių. Buvo 2014 metų vasaris, vidurnaktis, spaudė šaltis, bet namo eiti nenorėjome. Ką tik keturias ar penkias valandas kalbėjome apie Ukrainą, iš kurios Dovydas buvo neseniai grįžęs. Tiesa, pokalbiu to nelabai pavadinsi – jis kalbėjo, aš klausiausi.

Mums stovint lauke, pasakiau Dovydui, kad jis tapo priklausomas nuo išvykų į Ukrainą, kad nebegali apie nieką kita galvoti, kad ėmė gyventi kitoje tikrovėje. Jis purtė galvą ir viską neigė. Nujaučiau, kad meluoja.

Išsikvietėme taksi ir nusitrenkėme į senamiestį. Dovydas toliau kalbėjo apie Ukrainą.

Kai jis pirmą kartą vyko į tą šalį, – tuomet Kijeve¹ ir kai kuriuose kituose miestuose vyko Euromaidanas, – man atrodė, kad patirs ir pamatys tai, ką buvau patyręs ir matęs aš prieš dešimt metų, kai dirbdamas žurnalistu važiauvau stebėti Oranžinės revoliucijos: pigius pietus greitojo maisto restorane „Trys žąsys“, per šventes ant parduotuvių palangių alkoholio butelius pasistačiusius ukrainiečius ir užburiančią neišmatuojamos vilties jėgą, kuri valdo mases ir prieš kurią neįmanoma atsilaikyti.

Tačiau skaitydamas Dovydo tekstus netrukus supratau, kad Euromaidanas nėra istorijos kartojimasis: šį kartą ukrainiečiai stato palapines pastūmėti ne vilties, bet milžiniško nusivylimo, ir jie greičiausiai eis toliau nei anąsyk, o Janukovyčiaus valdžia nusivylimo bijo labiau nei vilties.

Vieną rytą perskaičiau Dovydo pasakojimą apie tai, kaip jis atsidūrė prie Kreščiatiko ir Hruševskio gatvių sankryžos stovinčių Ukrainos namų, kai tie buvo šturmuojami. Pastate tūnantys „Berkuto“ pareigūnai gindamiesi paleido čiurkšlę iš vandens patrankos. Buvo šalta naktis, o Dovydo drabužiai ir batai permirko kiaurai. Nei švilpiančios kulkos, nei svaidomi Molotovo kokteiliai ar garsinės granatos man nepasirodė tokios pavojingos, kaip ta ledinio vandens čiurkšlė. Atrodė, kad po viso to Dovydas nebenorės kojos kelti į Ukrainą. Tačiau vėliau ėmiau galvoti, kad kaip tik tą

naktį jis paniro į kitą, ukrainietišką, tikrovę ir nebepajėgė iš jos grįžti netgi parvykęs į Lietuvą.

Negali numatyti, kaip vėliau bus vertinami dabarties reiškiniai. Dar prieš porą metų teiginys, kad Donaldas Trumpas taps JAV prezidentu, būtų nuskambėjęs kaip anekdotas. Todėl gerokai per anksti mėginti bent kiek tiksliau įvertinti įvykius, kurie prasidėjo prieš keletą metų ir tęsiasi iki šių dienų, nors ir įgavę kitas formas ir veikiausiai – kitą prasmę. Bet gali būti, kad tai, kas vyko maždaug už 700 kilometrų nuo Lietuvos, ne tik Dovydą, bet ir visą mūsų visuomenę nubloškė į kitą tikrovę, iš kurios niekada negrįšime.

2014 metais jau buvo užaugusi ir subrendusi pirma Lietuvos visuomenės karta, niekada nesusidūrusi su karu kaip realybe, kaip artėjančiu pavojumi. Visos ankstesnės kartos turi ką prisiminti – Sausio 13-ąją, Afganistano karą, „Prahos pavasarį“, Vengrijos sukilimą, pagaliau, Antrąjį pasaulinį karą. O štai ši karta, netrukus peržengianti trisdešimtmetį, karą priskiria epochoms, aprašytoms istorijos vadovėliuose. Paklauskite jų – jiems ir Balkanų karas yra vien žodžiai, ne gyva atmintis. Šia prasme tai pati laimingiausia Lietuvos visuomenės dalis. Tačiau 2014 metais galėjo įvykti lūžis: karo nuojauta iš istorijos vadovėlių persikėlė į feisbuką ir tviterį. Sprendimas gražinti šauktinių kariuomenę sukėlė tokį pasipriešinimą dėl to, jog dalis žmonių tiesiog nenorėjo pripažinti fakto, jog karas apskritai įmanomas čia ir dabar. Po 24 metų pertraukos vyresnės kartos atstovams vėl teko prisiminti, o jaunajai kartai pirmą sykį suvokti, kad Lietuvos valstybės egzistavimas nėra savaime suprantamas – kad ji gyvuotų, reikalingos nuolatinės pastangos, bet ir tai negali užtikrinti, jog karo nebus ir mes ir toliau galėsime gyventi laisvi. Laisvės troškimas nuolatinio pavojaus akivaizdoje yra modernios Lietuvos istorijos konstanta, ir tą suvokimą į mūsų gyvenimą grąžino 2014 metų Ukraina.

Dovydas priklauso minėtai laimingiausiai Lietuvos žmonių kartai. Jo knygoje atsiskleidžianti naivybės istorija – jaunas žurnalistas išvyksta į politinių neramumų apimtą Ukrainą kaip į didelį nuotykį – nėra atsitiktinė, nes tai nėra tik dar viena istorija apie žlugusias karo iliuzijas: tai simboliškas pasakojimas apie lūžį, kai tai, kas atrodė neįmanoma, vėl tapo įmanoma ir asmeniškai išgyvenama. Ir visa tai taip arti mūsų, kad net tapo mūsų gyvenimo dalimi. O kartu – perspėjimu, jog gali tapti ir mūsų tikrove.

Asmeninis išgyvenimas – neabejotinai pagrindinė šios knygos gija ir jos stiprybė:

Dovydas labai prisidėjo prie to, kad mes galime konkrečių žmonių akimis pamatyti dabarties Ukrainą. Tenesupyksta kiti žurnalistai, bet į Lietuvos žurnalistiką jis grąžino asmeninės, visiškai subjektyvios patirties reikšmę. Asmeninis išgyvenimas svarbus ne todėl, kad yra literatūriškai paveikus, o kad tai vienintelis autentiškas būdas kalbėti apie karą, ypač kai nuolat linkstama vaizduoti jį kaip abstrakčių jėgų kovą ir statistinių vienetų žūtį.

Dar gerokai prieš prasidedant Euromaidanui Ukraina buvo tapusi informacinio karo lauku. Su pirmomis žūtimis Kijeve ir ypač per Krymo okupaciją, tai yra kai pralaimėjusi pusė tapo aiški, o Rusijos vaidmuo – daugiau nei akivaizdus, propaganda virto svarbiausiu puolančiosios pusės ideologiniu įrankiu. Šio puolimo akivaizdoje kaip niekad išryškėjo, kad Lietuvos žurnalistai nėra pasirengę dirbti neįprastomis, tai yra karo ir atviros propagandos, sąlygomis. Šiaip jau visų dorų žurnalistų pagrindinį priesaką – išlikti nešališkiems ir išklausyti abi puses – patys naiviausieji (tiesą sakant, ir kvailiausieji) ėmė taikyti ten, kur jo taikyti neįmanoma – vienos šalies agresijai prieš kitą aprašyti. Šitaip elgiantis nusikalstama ne tik objektyviai tikrovei, ne tik skaitytojui, bet ir sveikam protui. Noras „išgirsti kitą pusę“ baigėsi propagandinio žodyno perėmimu: Rusijos agresija prieš Ukrainą buvo pavadinta Ukrainos krize, Krymo okupacija – referendumu, Rusijos kariai – savigynos būriais ir t. t. Kiti žurnalistai išliko budresni: propagandos vaizdinius mėgino atsverti tiesos faktais, bet ir šios pastangos ne visada buvo vaisingos. Juk Rusijos propagandos tikslas – ne tiek įtikinti savo tiesa, kiek apskritai eliminuoti tiesos galimybę – sujaukti protus ir viską panardinti į postmodernaus reliatyvumo siaubą. Rusijai nereikia įrodinėti savo teisumo, jai reikia, kad Ukraina neturėtų galimybės būti teisi. Kai tiesos faktas ir propagandos etiketė įgauna vienodą svorį, tikslas pasiektas. Pasirodo, internetinės žiniasklaidos ir socialinių medijų laikais tai padaryti visai nesunku.

Štai kodėl asmeninis išgyvenimas – Dovydo pasirinkta pasakojimo strategija – buvo ir tebėra toks svarbus: jam pavyksta ištrūkti iš to postmodernaus siaubo ir parodyti, kad svarbiau už viską yra žmonės ir jų patirtis.

Tam reikėjo įgūdžių ir Dovydas juos kaupė ne vienus metus dirbdamas žurnalistu naujienų portaluose. Asmeninės patirties negalima perteikti tomis pačiomis formomis kaip sausos informacijos: reikia subjektyvaus žvilgsnio, formalioms taisyklėms ir mąstymą slopinančioms klišėms nepavaldžių žodžių, atidos detalėms ir instinkto iš įvairovės atsirinkti tik tai, kas svarbiausia, be to, reikia drąsos jausti ir ryžto atskleisti

savo jausmus kitiems, noro pažinti svetimus žmones ir nebijoti pernelyg įsijausti. Visos šios savybės išryškėjo jau anksčiau publikuotuose Dovydo tekstuose – apie Ukrainą ir kitomis temomis, bet niekada jos nebuvo taip išgrynintos kaip šioje knygoje.

Man susidarė įspūdis, jog Dovydas ruošėsi rašyti apie Ukrainos įvykius dar nežinodamas, kas ten nutiks. Jo polinkį į subjektyvų ir literatūrišką pasakojimą nebuvo lengva priimti – ne kartą esame dėl to ginčijęsi, man, kaip ir nemažai kitų skaitytojų, atrodė, kad internetinei žiniasklaidai tai netinka. Dovydas įrodė, kad tinka: kartais su skaitytoju jis, kaip kokio trilerio autorius, mėgsta žaisti pavojingą žaidimą, intriguodamas užuominomis ir nutylėjimais, sąmoningai pateikdamas istoriją bangomis – lėtą tempą keisdamas greitu ir atvirkščiai, – nepraleisdamas pro akis nė vienos jam parūpusios detalės, palyginimo ar metaforos, tarsi nežinotų, kad interneto skaitytojas yra pats nekantriasis pasaulyje. Tačiau *15min* publikuoti tekstai apie Ukrainą sudomino skaitytoją.

Ši knyga yra tų tekstų tęsinys. Jei norėčiau ją reklamuoti, galėčiau pasakyti, kad sužinosite karo žurnalisto „darbo užkulius“: knygoje pasakojama tai, ko nebuvo publikuota internete. Tačiau tai nėra pikantiškos smulkmenos. Per privačius mūsų pokalbius, kaip ir per tą pokalbį šaltą vasario vakarą, apie Ukrainos įvykius sužinojau kur kas daugiau nei iš viešų publikacijų. Dovydo patirties dugną nuklojo gruntas, kurio internetinė žiniasklaida niekaip neperteiks. Tad šios knygos pasirodymas yra paguodžianti naujiena: pagaliau ir kiti galės sužinoti apie Ukrainą tai, ką, mano manymu, svarbu žinoti. Antra, tai, kad gimė knyga, rodo, jog net visa aprėpianti ir realiu laiku mus informuojanti internetinė žiniasklaida gali toli gražu ne viską – vis dar esama informacijos, kuri gali būti perteikta tik knygos pavidalu.

Dovydas šioje knygoje pasakoja netgi apie tai, ko nenorėjo atskleisti bičiuliui, ramų vasario vidurnaktį šaldamas prie užsidariusios kavinės durų. Tuomet jis melavo man, dabar tai žinau tikrai. Kita vertus, jis negalėjo nemeluoti. Perskaitę knygą sužinosite kodėl.

*Tomas Vaiseta,
rašytojas, istorikas*